

УДК 316.44

Д. А. МАТЮХІН

СТИЛЬ ЖИТТЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ

У статті розглянуто концепт «стиль життя» в контексті різних теоретико-методологічних підходів у теорії соціальних практик: структуралістського конструктивізму, етнометодологічного підходу, теорії структурації, теорії соціального обміну, символічного інтераціоналізму, теорії соціальної дії, феноменологічного підходу. Визначено, що стиль життя як соціальна практика, в основі якої лежать типізовані зразки соціальної дії та взаємодії, виступає як значеннева схема інтерпретації власного досвіду індивіда й конкретної ситуації взаємодії на основі ціннісно-нормативних зразків конкретного соціально-культурного середовища.

Ключові слова: стиль життя, соціальна практика, соціальна взаємодія, схема інтерпретації, ціннісно-нормативна система.

Проблема стилю життя з периферійної теми соціологічних досліджень у галузі соціальної структури зміщується в простір великої соціологічної теорії. Такий зсув уваги соціологічної спільноти пов'язаний з двома обставинами: 1) кризою великих соціологічних теорій; 2) індивідуалізацією соціального життя в сучасному постіндустріальному суспільстві. Актуальність дослідження життєвих стилів визначається, з одного боку, його здатністю відображати деяку цілісну специфіку соціальних практик у всіх сферах життєдіяльності, а з іншого – можливістю виявляти внутрішню інтенціональність дії соціальних акторів. Функціональність прикладних досліджень життєвих стилів визначається не тільки їх дескриптивними, а й інтерпретаційними та прогностичними властивостями, що може бути досягнуто при якісній теоретичній розробленості концепції стилю життя.

У західній соціології поняття «стиль життя» набуло статусу наукової категорії завдяки працям М. Вебера, який розглядав його як критерій соціальної стратифікації. У працях Г. Зіммеля та Т. Веблена запропоновано низку важливих ідей щодо нових форм споживання та їхнього зв'язку зі стилем життя. У сучасній західній соціології звернення до стилю життя пов'язано з проблематикою соціально-класових змін у суспільстві (П. Бурдьє, Ф. Паркін, Б. Тернер, Р. Бокко, Г.-П. Мюллер та ін.). Фундаментальний соціологічний аналіз стилю життя представлений українськими авторами (Р. Ануфрієва, Є. Головаха, О. Донченко, О. Злобіна, Н. Паніна, Л. Сохань, М. Шульга та ін.). Але незначна кількість праць присвячена аналізу концепту «стиль життя» в контексті розуміння його як соціальної практики.

Метою статті є спроба узагальнення теоретичних соціологічних підходів до розуміння стилю життя як соціальної практики.

Теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння поняття «стиль життя» в соціологічній науці дав змогу виділити основні його характерис-

тики. По-перше, стиль життя розглядають як критерій соціальної стратифікації – як пояснювальний конструкт теорії соціальної нерівності. По-друге, стиль життя розглядають як зміст і форму соціальної поведінки загалом і споживчої зокрема. По-третє, стиль життя розуміють як відносну можливість вибору ідентифікаційних стратегій особистості на основі суспільних цінностей і власних потреб. По-четверте, стиль життя відображений у соціальній взаємодії індивідів, у якій вони реалізують свої потреби в підвищенні соціального статусу, успіху й престижі. Але, на нашу думку, об'єднувальною категорією трактування життєвого стилю є поняття «соціальна практика».

Поняття «соціальна практика» посідає важливе місце в сучасній соціологічній теорії. Інтерес до цього феномену відроджується в контексті практичного повороту соціологічної теорії на світ повсякденності, в якій «стиль життя» як категорія й емпіричний показник дослідження виступають одним із предметів досліджень. Теорію соціальних практик у контексті соціальної взаємодії розвивали П. Бурдьє (структуралістський конструктивізм), Г. Гарфінкель (етнометодологічний підхід), Е. Гіденс (теорія структуризації), Дж. Хоманс (теорія соціального обміну), Дж. Мід (символічний інтеакціонізм), Т. Парсонс (теорія соціальної дії), А. Шюц (феноменологічний підхід) та ін. Розглянемо поняття «стиль життя» в контексті соціальної практики крізь призму різних теоретико-методологічних підходів, що дасть нам змогу виділити основні характеристики концепту «стиль життя».

Французький соціолог П. Бурдьє розглядав соціальні практики як здатність соціальних суб'єктів перевіряти власні акти поведінки на відповідність уявленням про навколишню дійсність. П. Бурдьє вводить важливу для розуміння соціальних практик категорію габітуса. Він визначає його як «систему стійких і переносних диспозицій, структуровані структури, які схильні функціонувати як структури, що структурують, тобто як принципи, що породжують практики і уявлення...» [2, с. 102]. Отже, габітус виступає водночас як породжуючий принцип, відповідно до якого об'єктивно класифікується практика, і принцип класифікації практик в уявленнях агентів. Така модель соціально-культурних практик володіє евристичним потенціалом щодо розуміння стилю життя як цілісної системи соціальних практик у вигляді поведінкових патернів індивідів, що зумовлені наявністю в індивіда ресурсів соціального, економічного, політичного й культурного капіталів. У цьому аспекті стиль життя як сукупність соціальних практик, формуючись у певному соціально-культурному полі, породжується габітусом через усвідомлення агентом схем інтерпретацій соціальної дійсності та переформулювання критеріїв набуття статусу й престижу – соціального капіталу.

Розуміння стилю життя як соціальної практики (у вигляді соціальної взаємодії) представлене в теоретичних розробках Т. Парсонса, на думку котрого, соціальна система створюється взаємодією індивідів, отже, кожен

учасник є одночасно і діячем, для якого характерні власні цілі, ідеї, настанови тощо, й об'єктом орієнтації для інших діячів і для самого себе. Т. Парсонс, аналізуючи структуру стилю життя, акцентує на важливості розгляду ціннісно-нормативної структури, що є проявом суб'єктивної сторони та детермінантою цього явища поряд із соціальними практиками, а також на можливості індивідуального вибору соціальних практик, яка зумовлена структурою та культурними ресурсами. Соціальна практика постає як взаємно орієнтований двосторонній або різнобічний суб'єкт-суб'єктний зв'язок, детермінований соціально-статусними й нормативно-ціннісними регулянтами. Саме соціальна практика у вигляді життєвого стилю соціальних груп, її прояв як реального феномену соціальної системи, суть результат, продукт взаємодії культурних зразків: цінностей, норм, мотивацій. Культура детермінує зв'язки соціальних агентів, формує норми, зразки їх поведінки, визначає інституційні форми стилю життя. Відбувається те, про що писав свого часу Т. Парсонс, характеризуючи культуру в контексті соціальної дії: «Культура, з одного боку, є продуктом, а з іншого – детермінантою систем людської соціальної взаємодії» [5, с. 458]. Цінність – нормативний стандарт, який визначає бажану поведінку системи щодо її оточення без диференціації функцій одиниць або їх приватних ситуацій. Норма, у свою чергу, є стандартом, що визначає бажану поведінку для одиниці або класу одиниць у специфічних для них контекстах, диференційованих від контекстів, пов'язаних з іншими класами одиниць. Причому, яку зазначає Т. Парсонс, «сукупність ціннісних зразків, які набуваються актором у процесі соціалізації, значною мірою повинна бути функцією фундаментальної рольової структури та цінностей, що переважають у соціальній системі» [8, с. 227]. Отже, виходячи з теорії соціальної дії Т. Парсонса, стиль життя – це сукупність сталих суспільних практик соціального суб'єкта (індивіда, групи, суспільства), у яких здійснюється його взаємозв'язок із соціальною системою та іншими суб'єктами в межах певної культури та проміжку часу, а також реалізуються суб'єктивно визначені життєві потреби. При цьому під практиками розуміють рутинну діяльність індивідів, сукупність способів взаємодії з іншими індивідами, речами, символами тощо в межах певної культури.

Для Е. Гіденса соціальні практики – це основа і суб'єкта, і соціального об'єкта [4]. Усі соціальні практики, що формують соціальні структури, упорядковані в просторі й часі, прив'язані до певного контексту, фону. При цьому соціолог особливо підкреслює, що соціальна практика не створюється соціальними акторами, а лише відтворюється ними. «Згідно з нашою теорією, – зазначає Е. Гіденс, – предметом соціальних наук є не досвід індивідуального актора, і не існування якої-небудь форми соціальної тотальності, а соціальні практики» [4, с. 40]. Таким чином, була створена основа для розуміння соціальної практики як сукупності соціальних дій акторів, що є основою стилю життя як системи зразків соціальної взаємодії

його суб'єктів, що відтворюється через інституціоналізацію та нормативну систему.

В етнометодології соціальні практики розуміють як фонове знання; конкретну діяльність, що поєднує слова й дії; мистецтво вирішення практичних завдань у ситуації невизначеності. Основні формальні властивості соціальних практик у розумінні Г. Гарфінкеля – це «можливість пояснити практики, спостерігати та повідомлювати їх рефлексивний характер, коли дії, завдяки яким індивіди створюють ситуації організованої повсякденної діяльності й керують ними, ідентичні процедурам, до яких звертаються індивіди, щоб пояснити ці ситуації, а смисл поведінки повинен бути виявлений у самій поведінці» [3, с. 9]. Отже, в етнометодологічному підході соціальні практики – це принципи пояснення, інтерпретації й рефлексії повсякденних дій і взаємодій на основі певних культурних зразків та шаблонів, тому стиль життя як соціальна практика визначається, з одного боку, культурним контекстом, полем буття індивіда чи соціальних груп, з іншого – значенням конкретної ситуації, в якій реалізуються потреби й очікування індивіда.

Теорія Дж. Хоманса із самого початку зосереджується на міжособистісній, безпосередній взаємодії між індивідами й визнає значущість психологічних мотивів у відносинах. Усі ситуації взаємодії можна назвати відносинами обміну. Соціальна поведінка – це обмін діяльністю, відчутною або невідчутною, більш-менш винагороджуваною або пов'язаною з витратами між принаймні двома особами. Причому автор виділяє субінституційну й елементарну соціальну поведінку. Субінституційна поведінка – реальна поведінка в інституційних структурах, елементарна соціальна поведінка – це дійсна поведінка людей у прямому контакті одне з одним, де кожен прямо й безпосередньо винагороджує або карає іншого [7, с. 47–69]. Отже, стиль життя в теорії обміну можна розглядати як соціальну взаємодію й практику суб'єктів, яка заснована на раціональному мотиві отримання вигоди в соціальному аспекті.

Для аналізу соціальної взаємодії як основи соціальної практики також є цікава теорія символічного інтеракціонізму, яку сформулював американський філософ і соціолог Дж. Мід. У символічному інтеракціонізмі взаємодія – джерело виникнення свідомості, особистості (соціального Я) і суспільства, процес, завдяки якому відбувається соціалізація індивіда (інтерналізація «об'єктів»); саме суспільство розуміється як процес, як можливість систем взаємодії. На думку Дж. Міда, у соціальній взаємодії важливу роль відіграє не та чи інша дія, а її інтерпретація. Символічна опосередкована «взаємодія характеризується тим, що породжує приблизно однакові реакції при спілкуванні з будь-яким індивідом; дає змогу ставити себе на місце іншого (ідентифікація); дає змогу бачити себе очима іншої людини (рефлексія)» [6, с. 224]. Отже, у символічному інтеракціонізмі стиль життя як соціальна практика, в основі якої лежить соціальна взаємо-

дія, виступає як значеннева схема інтерпретації власного досвіду індивіда, конкретної ситуації взаємодії і як відповідність інтерпретаціям інших акторів взаємодії.

Феноменологічний підхід А. Шюца акцентує увагу на такому аспекті соціального життя, як «життєвий світ» або світ повсякденності. На його думку, це інтерсуб'єктивний світ, у якому люди виступають, з одного боку, як творці соціальної реальності, а з іншого – стримуються раніше утвореними соціальними й культурними структурами. Причому, незважаючи на те, що багато що в життєвому світі поділяється багатьма людьми, існують також приватні (біографічно визначені) аспекти цього світу [6, с. 92]. Стиль життя у феноменології А. Шюца – це соціальна практика повсякденності, заснована на інтерпретації досвіду та створення нових смислів взаємодії, тобто стиль життя відображає смислову природу соціальних дій і взаємодій індивідів.

Ідеї А. Шюца набули розвитку в теорії соціального конструювання реальності П. Бергера і Т. Лукмана, де єдність інтерпретації забезпечується спільністю життєвого світу [1]. Соціальна практика як соціальна взаємодія в теоріях соціального конструювання реальності здійснюється через розуміння й прийняття партнера взаємодії за допомогою схем-типизацій. Отже, стиль життя в теорії соціального конструювання реальності визначається як загальна для індивіда (соціальної групи, спільноти) схема типізації соціальної взаємодії.

Висновки. Отже, соціологічна рефлексія основних теоретико-методологічних підходів до розуміння категорії «соціальна практика» дала змогу виділити такі змістові характеристики стилю життя як соціальної практики: 1) стиль життя як сукупність соціальних практик, формуючись у певному соціально-культурному полі, породжується габітусом через усвідомлення агентом схем інтерпретацій соціальної дійсності й переформулювання критеріїв набуття статусу та престижу – соціального капіталу; 2) стиль життя – це сукупність сталих суспільних практик соціального суб'єкта (індивіда, групи, суспільства), у яких здійснюється його взаємозв'язок із соціальною системою та іншими суб'єктами в межах певної культури та проміжку часу, а також реалізуються суб'єктивно визначені життєві потреби; 3) стиль життя як система зразків соціальної взаємодії, що відтворюється через інституціоналізацію й нормативну систему; 4) стиль життя як соціальна практика визначається, з одного боку, культурним контекстом, полем буття індивіда чи соціальних груп, з іншого – значенням конкретної ситуації, в якій реалізуються потреби й очікування індивіда; 5) стиль життя як соціальна практика, в основі якої лежить соціальна взаємодія, виступає як значеннева схема інтерпретації власного досвіду індивіда, конкретної ситуації взаємодії і як відповідність інтерпретаціям інших акторів взаємодії; 6) стиль життя – це соціальна практика повсякденності, заснована на інтерпретації досвіду та створенні нових смис-

лів взаємодії, тобто стиль життя відображає смислову природу соціальних дій і взаємодій індивідів.

Таким чином, стиль життя як соціальна практика, в основі якої лежать типізовані зразки соціальної дії і взаємодії, виступає як значеннева схема інтерпретації власного досвіду індивіда й конкретної ситуації взаємодії на основі ціннісно-нормативних зразків конкретного соціально-культурного середовища.

Перспективним напрямом подальших досліджень може виступати виокремлення типів стилю життя молоді як соціальної практики в сучасному українському суспільстві.

Список використаної літератури

1. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: трактат по социологии знания. Москва, 1995. 323 с.
2. Бурдьё П. Практический смысл / пер.с фр. А. Т. Бикбова, К. Д. Вознесенской, С. Н. Зенкина, Н. А. Шматко. Санкт-Петербург, 2001. 562 с.
3. Гарфинкель Г. Исследования по этнометодологии. Санкт-Петербург, 2007. 335 с.
4. Гидденс Э. Устроение общества: очерк теории и структуризации / пер. с англ. И. Тюрина. Москва, 2003. 528 с.
5. Парсонс Т. Структура социального действия. Москва, 2000. 880 с.
6. Ритцер Дж. Современные социологические теории. Санкт-Петербург, 2002. 688 с.
7. Хоманс Дж. Соціальна поведінка: її елементарні форми. *Соціальні і гуманітарні науки. Серія 11. «Соціологія»*. 2001. № 2. С. 47–69.
8. Parsons T., Shils E. Towards a general theory of action. Cambridge, 1951. 530 p.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2017.

Матюхин Д. А. Стиль жизни как социальная практика: теоретический анализ основных подходов

В статье рассмотрен концепт «стиль жизни» в контексте разных теоретико-методологических подходов в теории социальных практик: структуралистского конструктивизма, этнометодологического подхода, теории структуризации, теории социального обмена, символического интеракционизма, теории социального действия, феноменологического подхода. Обосновано, что стиль жизни как социальная практика, в основе которой лежат типизованные образцы социального действия и взаимодействия, выступает в качестве смысловой схемы интерпретации опыта индивида и конкретной ситуации взаимодействия на основе ценностно-нормативных образцов конкретной социально-культурной среды.

Ключевые слова: *стиль жизни, социальная практика, социальное взаимодействие, схема интерпретации, ценностно-нормативная система.*

Matiuchin D. Style of Life as a Social Practice: Theoretical Analysis of the Main Approaches

In the article the concept is considered «lifestyle» in the context of different theoretical and methodological approaches in the theory of social practices : structuralist constructivism, ethnomethodological approach, theory of structuring, theory of social exchange, symbolic interactionism , theories of social action, phenomenological approach (A. Schutz). A lifestyle in sociological science is examined: 1) as a criterion of social stratification, coming forward as explanatory to construct of theory of social inequality; 2) as maintenance and form of social behavior in public, and consumer, in particular; 3) as

relative possibility of choice of identification strategies of personality on the basis of public values and own necessities; 4) lifestyles are represented in social co-operation of individuals, in which they will realize the requirements in the increase of social status, success and prestige. Sociological reflection of the basic theoretical and methodological going near understanding of category «social practice» allowed to distinguish next semantic descriptions of lifestyle as social practice: 1) in a structuralist constructivism a lifestyle understands as an aggregate of social practices, formed in the certain socio-cultural field, is generated by a habitus through realization of charts of interpretations of social reality and reformulation criteria of acquisition of status and prestige an agent – social capital; 2) in the theory of social action – a lifestyle is an aggregate of permanent public practices of social subject, in which his intercommunication is carried out with the frame of society and other subjects within the limits of certain culture and interval of time, and also subjectively certain vital necessities will be realized; 3) in a theory by structuring basis of lifestyle as social practice the system of standards of social co-operation of his subjects, which is recreated through institutionalization and normative system, comes forward; 4) in ethnomethodological approach social practices are principles of explanation, interpretation and reflection of everyday actions and co-operations on the basis of certain cultural standards and templates, a lifestyle as social practice is determined that is why, from one side, by a cultural context, field of life of individual or task forces, and, on the other hand – by the value of concrete situation necessities and expectations of individual will be realized in which; a 5) lifestyle in the theory of exchange is examined as social co-operation and practice of social subjects, which is based on rational reason of receipt of benefit in a social aspect; 6) in symbolic interactionism lifestyle as social practice social co-operation lies in basis of which comes forward as a value chart of interpretation of own experience of individual, concrete situation of co-operation and as accordance to interpretations of other actors of co-operation; a 7) lifestyle in phenomenological approach is social practice of daily occurrence, based on interpretation of experience creation of new senses of co-operation, id est a lifestyle represents semantic nature of social actions and co-operations of individuals; a 8) lifestyle in the theory of the social constructing of reality is determined as a general for an individual (task force, association) chart of typification of social co-operation.

Certainly, that lifestyle as social practice the typifying standards of social action and co-operation lie in basis of which comes forward as a value chart of interpretation of own experience of individual and concrete situation of co-operation on the basis of valued-normative standards of concrete socio-cultural environment.

Key words: *lifestyle, social practice, social co-operation, chart of interpretation, valued-normative system.*